KOPILE

I

Prižeže proljetno sunce ponekad pa se pod Otežom Ražljevac ljeska ko srmen. U vrbaku se rune mace i nanose na vodu ko žut snijeg. Pod živcem pada Ražljevac u Vir i dubara ko golem bubanj. Pod virom stari Hopika udario branu i navraća vodu udesno, da mu je badanj puniji.

— Haj rano, haj! — govori on sam sa sobom kad podasipa.

Odrastao on, a i porod izrodio, pa se postaro, a evo jednako u svojoj vodenici... Ima Mejru, kćer u naponu, pa opet on voli da zasipa i da noćiva kraj koša. Pritjera njega teškom mukom stara Melća da bar jedanput hevteno obnoći kod kuće, pa onda šalje kćer Mejru da ona podasipa... I da zanoći.

— Haj, draga, haj, pa dobro vrata omandali — kaže to njoj stari Hopika, jer misli da se ona pribojava sama.

Ona ponese i gunj i ponjavu, a i podlaže na ognjištu kad god se probudi. Pa čuli to momci u selu i počeli uoči svakog petka propjevavati iznad Hopikine vodenice i nabacivati se. Ee, da se samo Mejra pomoli malo iza vrata i da samo štogod rekne. Puca na Mejri ječerma, a dimije zapinju sa sviju strana. Jedra je i zdrava ko drijen, a vitkovijasta ko mlada vrba. Pa zalomi kitu maca s ive i zadije u šamiju, e kako joj to pristaje s proljeća. Razvigorac joj nanese tamninu i oboji joj pùt ko zrelu jabuku, pa da samo zagrizeš. Vide to svi momci Otežani već tri godine otkako je Mejra uzrela. Vide, pa im se oči koče na njoj. I zaslini svaki. Žene u Otežu govore za njom:

— Čestita, sestro, ona Hopikina!

— I lijepa, draga, lijepa!

— Koji li će se čavkuna omastiti...

I drugačije govore. Ko svijet! Žene ponajviše. A ona, Mejra, zrije i uvitkuje se, pa se s proljeća kiti ívōm, ljeti zrelim klasom pšeničnim, a s jeseni rumenim listom i kruškom. Zimi oblači gunjčić, pa joj njedra gore, svejedno što su ko snijeg...

— Haj, ćeri, haj, lijepa, pa dobro omandali vodenicu!

Vidi eto i stari Hopika da je njegova kći Mejra lijepa djevojka, pa pogleda i uz nju i niz nju, pa mu nekako mnogo drago...

— Haj, draga moja, haj... pa podaspi čim dođeš...! Ostalo je samo u dnu!

Ona silazi niz Hasukine njive pa skreće Ražljevcu kroz sokak. Čuje se voda pod Živcem još izdaleka. Dubara u Viru ko u bubnju.

*

Oteža je u brijegu, pa kad god momčadija zaojoče, ojok se širi ko velika lepeza. U sve strane. A snese ga Ražljevac sve do pod Glavu i odbije, pa se čuje dvaput. Ljeti se u žitima skidaju djevojke i kupaju u Ražljevcu, pa hihoću, i hihot im je krhak, pa se rasipa...

— Ojjjoo-jo-oj!

To s brda ojokne Zulfin Hajdar, a ojok se širi i uzbrdo i nizbrdo. Izvali se on na begovu ledinu ispod Hrastića, pa noge protegne a ruke razbaci i zarije u travu, pa cepti i praska kao da ga razapinju. Kad god djevojke za brdom zahihoću, on se izvije ledinom i zastenje, a svakom rukom izvali po jedan busen. Tijelom mu progori ko debela luč, pa ga podbija, protrnjuje, diže, vitla... Prokuljao bi da ne ojokne. Odmah, odmah. Ovako mu bude nekako lakše.

— Ojjj-joo-oj!

Čuju ga i djevojke na Ražljevcu. Pa svaka popravlja i košulju i gaće. Eh, kako se mokre gaće lijepe uz tijelo. I košulja. Pozna se sve, eh.

I Mejra čuje Hajdara. Čuje ga, čini joj se, drugačije nego sve one druge. Čuje ga pa protrne, prožmari, podgori u licu. Zašto, zašto — misli ona, a ne zna. Zna da joj je nekud i sladunjavo to njegovo ojkanje, pa svejedno i što

protrnjuje, to samo. Čuje ona njega uvijek ispod Hrastićâ, pa ili on ojokao ili vabio Garu iz šiblja. A ako i ne čuje njega, čuje mu zvono na Pređi, pa zna da se i on negdje u hladu izvalio poleđuške, ko žedan kiklop, pa kao da pije nebo nad sobom. Vidi ga plećata i gorštava a krupnih ruku. Pa eto zašto ona protrnjava, a opet se nekako sladunjavo osjeća, to ne zna. I on se je, istina, nekoliko puta uoči petka nabacio grudom na vodenicu i zvao je, ali ona se nije nikom pomaljala, pa ni njemu. A i zašto bi?!

— Mejro!

— Mejricee!

— De, deh proviri samo!

Pa se opet nabacio. A ona se ni ne javi, već se samo malo bolje umota u ponjavu i navuče gunjčić na vrat, a gurne glavnju. I tako je cagara s kamena zaveze, zaveze. Ukrug, ukovitlac, pa u san...

Hajdar se navraća po dva-triput, a uvijek se baci grudom i zove. I privuče se on pa proviruje. A ako ona leži, on šapće:

— Mejrice!

— Hej, Mejrice!

Cagara skakuće po kamenu i cupka pa nju zavozi, zavozi ukrug, ukovitlac, u san... Slatko, slatko ona spava.

— Mejroo!

Svejedno! ne čuje ona šapat. Ako se prokrti, to joj je živ san. Hajdar obilazi po nekoliko puta obnoć oko Hopikine vodenice. Zna da neće više sve do drugog četvrtka. A lijepa je Mejra, lijepa! To on odavno vidi. Otkako je uzrela. Vabi Hajdar pod Hrastićima Garu, a Mejra protapće stazom niz Hrastiće i prinese fučiju na Bubanj, svaku večer. Vabi Hajdar kudravu Garu, a oči mu se usade na Mejri, pa on zablene. Oo, kako je ona samo ujedrala! Evo se u kukovima gotovo raščenula, evo! Vidi to Hajdar Zulfin, pa zaboravi i na svoju Kudru i na Pređu i na sve.

— Ojjjjo-joo-oj!

Da ne ojokne, prokuljao bi. Napane mu tmura na oči, krvna. A — uuh! Izvije se Ledinom ko ždrijebac trogodac, a pritisne se uz prvi hrastić, pa cepti, cepti. Jedanput će se raspasti, sagorjet će ko borova luč.

— Tpprrrr-r... sek-sek-sek-sek

— Tpprrrr-r, Gara

— Tpprrrr-r, Kudra

— Ohhaa-ah, Pređa, cikni-i

Pribere se on pa priziva. S Konakâ će on gledati kad se Mejra vraća pa ojoknuti niz stranu. E-eh, da je bar večeras uoči petka! Ne bi on makao od Hopikine vodenice svu noć... ee, jeda, jeda, otvorit će vala i Mejra jedanput, pa makar silom ako neće milom! Da je njemu nju samo pritegnuti, privući sebi na prsa, eto samo to, pa da ga opali svojom vrelinom ko perku. Zna on eto, kada je pogleda, da je ona vrela, vrela... vrela koo-o, ne zna ni sam kako! Osjeća on to kad je vidi onako uobljenu i vitkovijastu. Pa čuje poslije nje težak miris njene snage, pleća, kukova, ruku, nogu... svega! I mozak će mu jedanput potamniti.

II

Kad u Begovu jabučiku prorumene kanjiške i zamirišu, oćute Otežani poznu jesen. Ražljevac ne dubara, već glomata, a brane pucaju svaki treći dan. Iz brda donose vode rumeno lišće, pa ga po Viru nižu ko da tkaju goleme ćilime. Stari Hopika sa svojom Mejrom po cio dan pobija johovo kolje i pokuckuje po pleteru. Treba uvijek vodu pretećи, kaže on, pa to i čini. Mejra kleše i snosi johovinu, a truni se orujalom travom. I njedra su joj u ovu jesen orujala. I kukovi. Zrela je ona ko kanjiška u Jabučiku begovu.

— Haj, ćeri, haj!

Rakoli se stari Hopika po brani sve do podveče. Onda izađe na Živac pa prekrsti noge po kamenu a nabije kamiš i otpuhuje dokasna. U vodenici cagara cupka, a kamenovi zastružu čim je u dnu koša, pa on čuje i istom onda skače.

— Haj, ćeri haj, mrak je.

Tako on šalje Mejru kući. Uvijek kad je ona s njim. Samo je ostavlja uoči petka, pa on ide. Hoće to stara Melća tako.

Ovog se četvrtka on porano podigao i ostavio Mejru. Ona podasuka dobro pa primetla cagaru na treći zub, neka melje sitnije. Pa izašla na Živac. Veče je jesenja, rujeva. Nebo je u vodi ko preplanula kora u somuna. Sunce izduži ive i jošike, svaku preko tri njive. Ovčari to gledaju pa do-

vabljuju ovce i luče u torove. Čuje Mejra i Hajdara s Begove ledine.

— Tprrr-rrr.

— Tprrr-sek-sekseksek.

— Tprrr, Gara!

— Oahhhaa!

— Tprrr...

— Kudraa-a!

Vabi tako Hajdar pa zvizne sibovcem. Eh, što ga nešto večeras Pređa ljuti. Htio bi on da ih uluči. Što prije. Posve je nekako odrhturio i snestrpljivio pa i proklinje:

— Crklaa!

— Crkla da bog da od gladi!

Pređa cipka. Nakreću one sve za njim. Hajdar zviždi sibovcem.

— Haj, haa-aj!

Noćas će on, kad mlađak upane u Vir na Ražljevcu, propjevati iznad Hopikine vodenice i nabaciti se golemom grudom. Eh, kako je on mučno dočekao ovo veče! Sretao je Mejru dva-triput od prošlog petka, pa ništa, ništa. Prođe ona ko opurena, a njemu težak mrak pane i na mozak i na oči. A osjeti svu njenu snagu u nategnutoj ječermi i zapetim dimijama. Pa šta bi, šta... Hoće da probenavi! A noćas, noćas će se on privući vodenici pa šapnuti sto puta, hiljadu puta, milion puta, sve dotle će šaptati dok je ne probudi. Hoće on to, hoće! Mora on nju osjetiti u svojim rukama, pa taman da će se svijet izvrnuti naglavce, svejedno. Au-uuh!

— Haj, haa-aj!

*

Kad je zanoćalo, provukao se Hajdar kroz Jabučik i nalomio puna njedra kanjišaka, pa se spustio niz Hasukićku i skrenuo Ražljevcu. Ispod Živca on glomata. Mjesec je u njemu kao golem kolač.

Glll-lmmm-gnpp.

Glll-lmmm-gp-gppp.

Po Viru je prostrt crven ćilim, debeo i mekan. Kad noć sama u sebi spava, onda se osjeća tiha i bezmjerna širina pod nebom. A nanese strana pirkav vjetrić, pa zašapori svaka joha i iva, a šapor pane po vodi, pane i silazi u Vir. Mejra se ove božje noći skinula dogola pa sišla pod badanj.

Zapekla je njena snaga svim tijelom, pa malo nije svisnula. Na mozak joj eto napala usijana tmura, pa ona zaglavinjala ko obeznanjena. I morala se je evo posve razgolićiti, da ne preplane sama iz svoje nutrine.

Pod badnjem je voda ledena, pa se ona praćka ko mladica. I piska.

— Ajjuh-huhhuu
— Ajjuh-huhhuu
— Hss-sss
— Ćapa-ćap-ćap
— Ajjuh-huhhuu!

Hajdar zapeo na živcu. I poklekao u sjenu. Šta je to? Čuo je da se obnoć kupaju vile oko badnjeva baš ovako gole, ali kad god je čekao da vidi, nije nikad ništa vidio ni dočekao. Šta je to?

Mejra piska. I praćka se.

On zazuri. Jest Mejra, jest. Evo on joj pozna i kuk i stegno i miške i svu je pozna. Pa se prikrpi ledini, prasnut će. Odroni mu se nutrinom divljina i snaga ko brijeg i zacepti...

On spuže... Sklizi... Svâljā se... Skotrlja...

Mejra zaciči ko guja. I uvije se ko mladica. A u Hajdara su ruke ko gvozdena kliješta.

Po vodi popale njegove kanjiške.

H-h-h-h-haaa
H-h-h-h-haaa
H-h-h-h-haaa!

III

Kad god djevojka otrudni, noći su joj pune dobrih sanja. Očuti da pupi. Vidi da buji. Ko mlad plod na kiši. A ako se ikad isplače, to je od dragosti što nije nerotkinja.

Mejra je zapupila s proljeća. Zajedno s trešnjama i macama s iva. Zapupila je ko ružin pup. I svake božje noći sanjala. I dobro i teško. A kad je vidjela i da buji, proplakala je. Nešto joj se bezimeno odronulo nutrinom, ko zreo plod. Evo ona će ko djevojka roditi. A nije se to u Oteži nikad desilo, zna ona. Zna i da će svi Otežani graknuti ko vrane, o bože! Rodila Hopikina Mejra kopile — tako će

urlati po cijeloj Oteži i nabacit će se na nju svako golemim kamenom... Au-uuh!

Mejra se u ovake dane prenemagala i gubila. — O bože, božžee, pa šta sam ja to toliko grešna, oo! Kopile, kopi-le! Oo božžee!

Pa se u njoj pobuni svaki nerv do ludila. Ne može ona ovo podnijeti, ne! Kako će?! Evo zna da će roditi baš upravo kad budu žetve, kad se sve njene drugarice gole kupaju u Ražljevcu. Pa šta će kad svi čuju!? Oo božžee!

Hajdar opet počeo izgoniti ovce na Ledinu pa mu ona čuje i ojok i zvono na Pređi. Ne protrnjuje više ona, nego je uvijek zaboli u duši, do dna! Mora ona njemu kazati da će roditi, mora! Jer, i on je kriv baš koliko i ona, a možda i više. Što je on došao, što?! A što se je i ona praćakala?! Što?! — Tu ona zapinje pa vidi da je eto i to moralo biti, moralo! Ee-eh!

Ponese ona opet jedanput fučiju na Bubanj. Hajdar se izvija Ledinom ko i prije. I vabi.

— Hajdare, ti znaš šta si uradio.

— !?

— Hajdare, ja ću roditi.

— ?!

Rastu u njega oči ko fildžani. Paa?...

— Hajdare, šta će svijet?

— Mejro!

Nju zaboli. Zašto je on taki?

— Hajdare!

— !?

— I ti si kriv i ti! Kao i ja! Zašto?!

U njemu se prelomi. Instinktivan bunt, ko krv. Zašto je on kriv, zašto? A zašto je i ona kriva? Nije! Ne!

— Mejro!

Pa šta bi joj rekao? Eto nema šta, a zna on da oni nijedno nisu krivi. Nisu! Zna on to, zna! Pa zašto bi i bili krivi!?

— Mejro!

— Hajdare!

U nje se otme fučija s ramena i zašobonji.

— Nismo mi, Mejro, krivi, nismo!

— Jesmo, jesmo...

— Nismo, Mejro! To je htio... bog... bog...

— !?

— On je kriv, Mejro!

Ona se strese. I vjetrovito sune.

U Hajdara poraste bunt. Jest, jest! Ako je to grijeh, bog je grešnik! Jest, pa neka me zgromi ko mrava! Neka... I buči Hajdar.

Pređa ganja Kudru.

— Pprr, sek-sek-sek.

Gori po njemu ko golema lomača, gori i trga ga, pa on ne zna više ništa ni da kaže, a ćuti premnogo. Svijet! Svijet! Svi-jet! Oo-ohh!

Cin-cin-cincincin.

— Oahhhaa!

— Tprrr-r...

Uz žetvu pjevaju djevojke.

— Ječam žito od boga ljepoto,
mi te žele, al' mi te ne jele-e.

Mejra po čitav dan hoda kroz bašče i kukuruske. Šljive se dobrano čepaju. Ee, kako ona liči na zrelu šljivu! Nabujala. Pa oblači uvijek široke dimije. Ne smije niko znati, ne! A poslije? De-eh! Na to ona sebi nije nikad odgovorila. Ne može! Prožmari sva od neke crne i olovne slutnje. Jer, zna da neće ona moći podnijeti svijeta. O, i ko zna šta će oni sve uraditi. Hoće bučati i urlati prestrašno, a možda... možda će je i... o, bog zna, bog zna. Samo ona eto ćuti golem strah pred svim što će doći. Koji dan! A otkako joj je Hajdar govorio na Ledini, oćutila je i ona neku uzavrelost i nešto što se u njoj mutlja... Ali šta bi, šta!? Svijet je ko aždaha, pa samo urlja. Eee, ee, e!

Uoči petka došao stari Hopika opet.

— Haj, ćeri, haj, pa omandali vodenicu dobro!

Mejra nosi i gunjić i ponjavu. A i podlagat će na ognjištu. Momci će se i noćas nabacivati golemim grudama i propjevavati svi odreda, samo neće Hajdar. On je poodavno prišao u Kose i pritjerao svoje stado. Ee, da bar dođe noćas kad joj je najteže!

Oko ponoći zauvakalo pod njom dijete. Ona zacičala. Oo, božžee!

— Uvvaa, uvvaa, uvvaa!

— Auh-hhuuuu.

Sve je zaboli. I čuje, evo progovori sve oko nje. Nekako čudno. I bučno. To se je eto sjatila Oteža oko vodenice. Nju poduzme težak strah. I trnci.

— Uvvaa, uvvaa, uvvaa!

— Drago moje!

Govori, govori evo svaka stvar oko nje. Buči. Oo, zašto se je ovaj svijet sjatio, zašto! Pa što je ona kriva! Božžee!

— Drago moje!

Kurva!

Kopilad rađa beštija Hopikina!

Kurva!

Bumm-m!

Prasss-s!

Po vratima joj zapuca. I po krovu. Cagara skače po kamenu ko bijesna. Stružu kamenovi. To, to, to! Kurva!

Bumm-m!

Ooo, božžee!

— Drago moje!

Boli nju duša.

Vrata pucaju. Čuje ona dobro.

Ubiii! I njuuu! Obadvojjee!

— Drago moje!

— Dra-ago moje!

Uvvaa, uvvaa...

Ona umota dijete pa ispane kroz kapak iza koša. S donje strane.

Badanj cikti. Ču ona da vrata pukoše.

Pobjeglaaa!

Gonniii!

Ona se provuče kroz šiblje.

— Uvvaa, uvvaa, uvvaa!

Ona mu začepi usta.

Pa opet pojuri.

— Dra-ago moje!

Bumm-m!

Kurva!

Koppi-ilee!

Ispane ona na ćupriju. I ne vidi nigdje nikoga, a čuje, čuje urljavu, ko da nebo galami. Čujee!

Naleti nad Vir. Evo ovdje da baci dijete!? Pa da vide da nema ništa u nje. Morraa!

Kurrvaaa!

Ubiii!

Obadvojjeee!

Ošine je u oba uha pa zvizne. Čuje i lomot. Evo. Ooo--ohh!

— Uvvaa, uvvaa, uvvaa.

Ona ga otisne niz bajr.

— Uhu-uvaaa!

— Drago mo-je!

Zacikne.

— Nemam, ljudi, nemam ja kopileta!

Nagne ona vodenici. Pa nema nikog, nema! A eto, sve se potresa. Podrobit će je.

Ubbiii!

Kurvaaa!

A kopilee!

Haj, ćeri, haj!

Lome se ive i johe!

— Božžee!

Cin-cin cincincin.

Tprrr-sek sek sek!

Sve ona čuje.

— Drago moje!

Duša je zaboli.

Ubbiii!

Ubbilla-ajeee!

U oči joj se usadiše dvije gvozdene šipke.

— Božžee!

Pojuri Viru. Čuje zvizgu. I lom. Mjesec je u Viru ko okrugla glava njenoga djeteta.

I ručice ona vidi.

— Uvvaaa

— Dra-ggo mo-o . . .

Pod njom bućne voda. Mjesec se u dnu zaljulja.

Noć je ko uspavana voda. Ražljevac ne glomata, već dubara.

Pod jesen će vode nad Mejrom izvésti golem ćilim od rumena lišća.

Pregled, Sarajevo, 1928.